

Funktionshinder och delaktighet

POSITIONSPAPPER

Förord

Medborgare i kommuner, landsting och regioner ska behandlas jämlikt. Det betyder att alla har rätt till en god service. För att möjliggöra delaktighet på lika villkor behöver verksamheter inom kommuner, landsting och regioner bidra till att utjämna skillnader i levnadsvillkor. Dit hör att undanröja hinder för personer med funktionsnedsättning.

I detta positionspapper tydliggör Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) sina ställningstaganden för ett samlat nationellt, regionalt och lokalt ansvar för alla människors lika möjligheter. Positionerna berör kommuner, landsting och regioner i uppdraget som samhällsaktör, demokratiaktör, välfärdsaktör – och som arbetsgivare. Dokumentet innehåller också positioner med krav på Regeringen och myndigheter.

Positionspapperet antogs av förbundets styrelse den 17 november 2017. Det utgör underlag för förbundets förtroendevalda och tjänstemän såväl i det interna arbetet som i kontakter med externa aktörer. Det kan även utgöra ett stöd till medlemmarna i deras arbete.

Stockholm, 2017-11-17

Lena Micko

Ordförande Sveriges Kommuner och Landsting

Innehåll

Utgångpunkter	4
Vägledande principer	7
Tillgänglighet och delaktighet	11
Digital delaktighet och användbarhet	13
Folkhälsa och jämlik hälsa	14
Hälsa- och sjukvård och tandvård	16
Individuella stöd	18
Utbildning och livslångt lärande.....	22
Arbete och egen försörjning	25
Kultur idrott och fritid	28

Utgångpunkter

Avgränsningar och definitioner

Frågor om funktionshinder är tvärsektoriella och berör samtliga verksamheter inom kommuner, landsting och regioner. I positionspaperet avgränsar SKL sina ställningstaganden utifrån några särskilt angelägna områden för delaktighet och tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning.

Vi använder begreppen funktionsnedsättning och funktionshinder enligt Socialstyrelsens definition. Funktionsnedsättning är en nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga hos en person. Funktionshinder är den begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen.¹ Beroende av vilka kriterier som vägs in har mellan 1,3 och 1,8 miljoner svenskar någon form av funktionsnedsättning.²

Begreppet intersektionellt perspektiv handlar om att belysa faktorer som samverkar och förstärker varandra på olika sätt. Det innebär att inte bara fokusera på funktionsnedsättning – utan även betydelsen av kön, socioekonomi, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller ålder.

SKL:s positioner redovisas under respektive rubrik och därefter redogör vi kortfattat för det sammanhang som ligger till grund för positionerna.

Internationella åtaganden om mänskliga rättigheter

Positioner

SKL anser att:

- Kommuner, landsting och regioner behöver ökad kunskap om FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och Agenda 2030. De behöver också ökad kunskap om hur konventionen och agendan ska tillämpas. Detta kräver stärkt nationellt stöd och kunskapsspridning.
- Kommuner, landsting och regioner ska använda ett intersektionellt perspektiv för att tillförsäkra mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

¹ Socialstyrelsens termbank; funktionsnedsättning respektive funktionshinder

² Borås stad, En stad för alla

Mänskliga rättigheter

Sveriges nationella och internationella åtaganden gällande mänskliga rättigheter (MR) implementeras i hög grad på lokal och regional nivå. Rätten till exempelvis hälsa, utbildning, delaktighet och inflytande blir konkret när kommuner, landsting, regioner möter sina invånare.³

Den pågående MR-överenskommelsen mellan Regeringen och SKL har bidragit genom att konkret visa vad mänskliga rättigheter innebär i en svensk lokal och regional kontext. För att kunna tillämpa bestämmelserna behövs fortfarande ökade kunskaper både om FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och om Agenda 2030.

Synliggöra mångfald

Genom att anlägga ett intersektionellt perspektiv i arbetet med mänskliga rättigheter kan kommuner, landsting och regioner visa att de utgår från den mänskliga mångfalden. Perspektivet är också ett sätt att visa respekt för det faktum att varje person med funktionsnedsättning är en individ som inte ingår i en homogen grupp.

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Syftet med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning är att ta bort hinder i samhället för att säkerställa att varje individ får tillgång till sina mänskliga rättigheter på det politiska, ekonomiska, sociala, kulturella och civila området.

Konventionens principer är:

- Respekt för människors lika värde och individuella självbestämmande.
- Icke-diskriminering.
- Delaktighet och inkludering.
- Respekt för olikheter och acceptans av personer med funktionsnedsättning som en del av mångfalden.
- Lika möjligheter.
- Tillgänglighet.
- Jämställdhet.
- Respekt för utvecklingen av förmågor hos barn med funktionsnedsättning

Agenda 2030

Agenda 2030 innehåller 17 globala mål för hållbar utveckling. Enligt Agenda 2030 ska undertecknande stater bedriva ett hållbarhetsarbete som tar hänsyn till levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning.

³ Ansvar för välfärd – inriktningen för Sveriges Kommuner och Landsting kongressperioden 2016-2019

Flera mål i Agenda 2030 har bäring på funktionshinderspolitiska frågor:

- Ingen fattigdom.
- Säkerställa hälsa.
- God utbildning för alla.
- Jämställdhet.
- Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt.
- Minskad ojämlikhet.
- Hållbara städer och samhällen.
- Fredliga och inkluderande samhällen.
- Säkerställa genomförande av agendan och globalt partnerskap.⁴

⁴ Bidrag för genomförande av Agenda 2030 - Funktionshinderspolitik för en långsiktigt hållbar ekonomisk, social och miljömässig utveckling (Myndigheten för delaktighet serie A 2016:17 (diarienummer 2016/0100) Mål 1, 3, 4, 5, 8, 10, 11, 16 och 17.

Vägledande principer

Likabehandling och icke-diskriminering

Position

SKL anser att:

- Alla medborgare ska erbjudas jämlik och god service.

Diskriminering som har samband med funktionsnedsättning, kön, etnicitet, sexuell läggning, religion och ålder är förbjuden enligt lag. Sedan den 1 januari 2015 ingår bristande tillgänglighet som en form av diskriminering i diskrimineringslagen (2008:567). Bristande tillgänglighet kan vara diskriminering när en verksamhet inte gör tillräckligt för att en person med funktionsnedsättning ska kunna få tillgång till eller delta i verksamheten.

Rättighetslagstiftning

Position

SKL anser att:

- Det behövs ett gemensamt samhällsansvar och en dialog med staten om förutsättningarna för kommuner, landsting och regioner att leva upp till sina skyldigheter och erbjuda enskilda personer deras lagstadgade rättigheter.

Rättighetslagstiftningen för att tillförsäkra vissa personer med omfattande och långvariga funktionsnedsättningar goda levnadsvillkor innebär oinskränkta skyldigheter för kommuner, landsting och regioner. Personer som omfattas av lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) har rätt till tio olika insatser med målet att den enskilde får möjlighet att leva som andra. Att lagen är en rättighetslag innebär en rätt att få en insats under förutsättning att personen ingår i lagens personkrets, har behov av insatsen och att behovet inte tillgodoses på annat sätt. Det finns en möjlighet att överklaga beslut och insatserna är utkrävbara.

Rätten till insatser innebär en styrka och trygghet för den enskilde. Det är viktigt att samhället tar ett gemensamt ansvar för att säkra förutsättningarna för att kommuner, landsting och regioner ska kunna leva upp till sina skyldigheter.

Kunskapsstyrning

Position

SKL anser att:

- Forskning om funktionshinder behöver stärkas och nå ut för att bästa tillgängliga kunskap ska finnas vid varje möte med personer med funktionsnedsättning i alla verksamheter i kommuner, landsting och regioner

Forskning om funktionshinder behöver stärkas, särskilt sådan som har ett socialt perspektiv och inkluderar relationen individ-samhälle, så att forskningen inte begränsas till endast medicinska eller biologiska aspekter.

Medskapande

Position

SKL anser att:

- Egen erfarenhet och kunskap hos personer med funktionsnedsättning ska tas till vara genom medskapande.⁵

Den traditionella synen på medborgaren som mottagare av olika former av stöd från det offentliga håller på att ersättas med ett förhållningssätt där medborgaren också innehar rollen som medskapare av välfärdstjänster. Medskapande handlar om att systematiskt ta tillvara erfarenheter, kunskap och synpunkter såväl från enskilda som från organisationer. I begreppet ligger också att de som erbjuder professionella offentliga tjänster inte arbetar **för** utan **med** brukare och patienter – mot ett gemensamt mål.

Delaktighet och demokrati

Positioner

SKL anser att:

- Den lokala demokratin måste stå öppen för personer med funktionsnedsättning. Det gäller både att själv vara förtroendevald, möjligheten att kunna delta och påverka politiska processer eller att ta del av beslut som fattas.

⁵ Se även Positionspapper om Patient- och brukarmedverkan - för ökad kvalitet och effektivitet i hälso- och sjukvård och socialtjänst (SKL)

- Former för samråd mellan det offentliga och personer med funktionsnedsättning och funktionshindersorganisationer behöver utvecklas och bli bättre.

Medborgares möjlighet att kunna delta och påverka den lokala utvecklingen i kommuner och landsting har ökat under de senaste åren. 2014 års Demokratiutredning lyfte särskilt att kommuner och landsting behöver skapa möjligheter för personer med funktionsnedsättning att på samma sätt som andra kunna delta både som medborgare och som förtroendevald.⁶ Detta kräver både ökad tillgänglighet och nya metoder som ger fler valmöjligheter utifrån varje individs förutsättningar.

Krav på tillgänglighet och social hänsyn i upphandling

Position

SKL anser att:

- Krav på tillgänglighet och social hänsyn i upphandling är viktiga verktyg för att personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i alla verksamheter som fristående leverantörer bedriver på kommuners, landstings och regioners uppdrag.

Möjligheterna att ställa krav på tillgänglighet och social hänsyn i upphandling bör utnyttjas för att skapa mervärde. Upphandlaren ska exempelvis bestämma tekniska specifikationer med beaktande av samtliga användares behov, däribland tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning.

Sociala hänsyn innebär att kräva att den som vinner en upphandling också ska erbjuda anställningar eller praktikplatser. Det är också möjligt att reservera kontrakt för leverantörer där över trettio procent av de anställda har funktionsnedsättning, nedsatt arbetsförmåga eller är långtidsarbetslösa.

Nationell dialog och principer för statlig styrning

Positioner

SKL anser att:

- Dialogen mellan SKL och Regeringen om funktionshinderspolitiska frågor ska ge förutsättningar för samsyn och gemensamt ansvarstagande.
- Det är angeläget att den nationella funktionshinderspolitiken tar hänsyn till det kommunala självstyret.

⁶ SOU 2016:5 Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning, sid 595 ff.

- Den statliga styrningen av kommuner, landsting och regioner bör präglas av kunskapsstyrning där lokala och regionala behov utgör grund för statliga stödinsatser.
- Regering och myndigheter bör ha ett samordnat förhållningssätt gentemot kommuner, landsting och regioner i funktionshinderspolitiska frågor.
- Regeringen bör flytta ansvaret för att samordna funktionshinderspolitiken till det departement som ansvarar för mänskliga rättigheter.

SKL värdesätter dialogen med Regeringen i frågor som rör ett samordnat intersektionellt perspektiv i medlemmarnas verksamheter. Den nationella funktionshinderspolitiken måste beakta det grundlagsskyddade kommunala självstyret och vara inriktad på att stödja kommuner, landsting och regioner (bottom-up). SKL förordar att Regeringen flyttar samordningsansvaret för funktionshinderspolitiken inom regeringskansliet till det departement som ansvarar för mänskliga rättigheter. Det ligger i linje med perspektivskiftet från omhändertagande, sociala frågor till ett medborgarperspektiv och mänskliga rättigheter som principer för funktionshinderspolitiken.

Tillgänglighet och delaktighet

Positioner

SKL anser att:

- Fysiska och tekniska miljöer för verksamheter som drivs av kommuner, landsting och regioner bör utformas utifrån principen om universell utformning och tillgänglighet.
- Medarbetare inom kommuner, landsting och regioner behöver kunskap om olika behov och möjliga anpassningar för att också genom sitt bemötande främja tillgänglighet och användbarhet för personer med funktionsnedsättning.
- Kommuner, landsting och regioner bör verka för att det finns information om tillgänglighet och möjligheter att delta i olika verksamheter för barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning.
- Information från kommuner, landsting och regioner behöver vara tillgänglig och användbar för alla.
- Det behövs forskning för att få fram nya tekniska lösningar som ökar tillgängligheten i den fysiska och tekniska miljön.

Ett tillgängligt samhälle

Ett socialt hållbart samhälle är i största möjliga utsträckning universellt utformat och därmed tillgängligt och användbart för alla. I ett sådant samhälle kan människor vara självständiga individer, med så lika möjligheter som möjligt att delta. Kommuner, landsting och regioner bör verka för detta. Lagstadgade funktionskrav på tillgänglighet behöver vara tydliga för att möjliggöra en så entydig tolkning som möjligt. En sådan tydlighet skapar effektivitet i myndighetsutövning enligt plan- och bygglagen.

Att bygga hållbart, funktionellt och tillgängligt från början är mer effektivt än att anpassa för olika behov i efterhand. Det som är nödvändiga anpassningar för vissa, är också ofta till nytta för många. Eftersom alla vinner på att människor inkluderas i samhället är det viktigt att hitta tekniska och funktionella lösningar som kan skynda på utvecklingen mot ett mer tillgängligt samhälle.

Kommuner, landsting och regioner är viktiga aktörer som fastighetsägare. Lokaler och miljöer behöver vara tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Lokalerna behöver även vara tillgängliga som arbetsplatser. Upphandling kan ha en viktig funktion för att göra tillgänglighet till en dimensionerande faktor.

Kommuner, landsting och regioner har en nyckelroll i samarbetet med de aktörer som ansvarar för kollektivtrafiken där bytespunkterna har stor betydelse. I kollektivtrafiken, liksom i många andra verksamheter, är information och bemötande är viktigt för att öka både tillgänglighet och användbarhet. Personalens kunskap om olika anpassningar och behov kan vara avgörande för tillgänglighet och användbarhet.

Det är också viktigt att informera om tillgänglighet generellt, samt möjligheter att delta i olika verksamheter.

Tillgänglig information

Oavsett format är det angeläget att kommuners, landstings och regioners information är tillgänglig och användbar för alla. Ett viktigt steg i den riktningen är att alla webbplatser följer Post- och Telestyrelsens rekommendationer för webbutveckling.

Digital delaktighet och användbarhet

Position

SKL anser att:

- Kommuner, landsting och regioner bör säkerställa att deras digitala tjänster utformas så att de uppfyller gällande krav på tillgänglighet och användbarhet.
- Regeringen bör avsätta resurser och ge en myndighet i uppdrag att samordna arbetet med att utveckla den digitala delaktigheten.

Lika villkor i den digitala samhällsutvecklingen

Alla ska kunna vara delaktiga i den digitala samhällsutvecklingen. Det innebär att alla ska ha jämlik tillgång till tjänster, service, information, utbildning och underhållning, mm. Det digitala utbudet bör, liksom den fysiska och tekniska miljön, utformas så att den är tillgänglig och användbar för alla. I ett sådant samhälle kan alla använda e-tjänster, internet och digitala forum för att hantera sin vardag, söka och använda information och göra sin röst hörd.

Samarbete och nationell samordning

För att skapa förutsättningar för alla att kunna delta på lika villkor i den digitala utvecklingen behöver samhällsaktörer samarbeta både lokalt och nationellt. Det är också angeläget att frågan om jämlikhet i digitala delaktigheten får en tydlig hemvist på myndighetsnivå och att Regeringen avsätter resurser för nationell samordning.

Folkhälsa och jämlik hälsa

Positioner

SKL anser att:

- Hälsoklyftor mellan personer med funktionsnedsättning och övriga befolkningen ska minskas.
- Åtgärder för att främja jämlik hälsa bör vara generella men utformade och anpassade utifrån olika gruppers behov och förutsättningar och särskilt utifrån olika funktionsnedsättningar.
- Hälsöfrämjande och förebyggande arbete för personer med funktionsnedsättning behöver breddas till att omfatta alla i befolkningen med funktionsnedsättning.
- Brister i information till våldsutsatta personer med funktionsnedsättning och tillgänglighet vid skyddade boenden kräver ett utvecklat kvalitetsarbete av kommuner, landsting och regioner.⁷
- Staten behöver säkerställa att det finns uppgifter för att följa upp hälsoläge, livsvillkor och levnadsförhållanden för befolkningen som helhet och att dessa uppgifter kan brytas ned och analyseras utifrån personer med funktionsnedsättning.

Skillnader i hälsa

Hälsa är en resurs för självständighet och delaktighet. Personer med funktionsnedsättning har ett betydligt sämre allmänt hälsotillstånd än personer utan funktionsnedsättning. Det gäller även psykisk och fysisk ohälsa som inte är relaterad till funktionsnedsättningen i sig. Kvinnornas hälsa är ofta sämre än männens.

Hälsan påverkas av utbildning, arbete, delaktighet, mm. Åtgärder för att påverka hälsa och minska skillnader i hälsa bör vara såväl generella som riktade. Det viktiga är att nivån och intensiteten i stödet motsvarar behovet. Åtgärderna bör även utformas och anpassas utifrån olika gruppers behov och förutsättningar. Detta kallas proportionell universalism.

För att kunna driva ett allmänt hälsofrämjande och förebyggande arbete behöver kommunerna stöd och vägledning samt relevant data om hälsoläget för alla och att dessa uppgifter kan brytas ned för personer med funktionsnedsättning.

⁷ Se även positionspapper För kvinnofrid – mot våld i nära relationer (SKL)

Utsatthet för våld och övergrepp

Utsatthet för våld och övergrepp behöver uppmärksammas och synliggöras när det gäller personer med funktionsnedsättning. Det gäller bland annat mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Generellt utsätts personer med funktionsnedsättning för våld och övergrepp i större utsträckning än övriga befolkningen, det gäller både fysiskt, psykiskt, ekonomiskt och sexuellt våld. Kvinnor och flickor med funktionsnedsättning är extra utsatta, både i och utanför hemmet. En viktig aspekt är att uppmärksamma den särskilda utsatthet som det innebär att vara beroende av personligt stöd i hemmet och i vardagen. Kommuner, landsting och regioner behöver mer kunskap och struktur om detta samt rutiner och arbetssätt för att komma tillrätta med brister i information till utsatta personer och brister i tillgänglighet till skyddade boenden.

Hälso- och sjukvård och tandvård

Positioner

SKL anser att:

- Alla ska ha jämlik tillgång till hälso- och sjukvård samt tandvård.
- Information om vård, behandling och hjälpmedel behöver finnas tillgänglig och vara utformad utifrån olika förutsättningar hos patienter och anhöriga, oavsett funktionsnedsättning.
- Patienters upplevelser av möten med vården behöver följas upp och användas av kommuner, landsting och regioner i syfte att utveckla hälso- och sjukvård samt tandvård. Uppföljningen av måste anpassas så att alla, oavsett funktionsnedsättning, ges möjlighet att svara.
- Utbudet av hjälpmedel bör i hög utsträckning beakta det positiva sambandet mellan hjälpmedel och individens ökade möjligheter till självständighet och minskade behov av andra personliga stöd.
- Det är angeläget att ta tillvara den tekniska utvecklingen inom hjälpmedelsområdet.
- Personal inom hälso- och sjukvård behöver ha kunskap om olika funktionsnedsättningar och om skillnader i hälsa. De behöver också kunskap om att möta patienter med olika behov. Detta bör läras ut under utbildningar för studerande och yrkesverksamma inom hälso- och sjukvård.
- Övergångar mellan barn-, ungdoms- och vuxenvård behöver bli sammanhållna för att säkra individens kontinuitet och kvalitet. Detta kräver ett tydligt gemensamt fokus och samarbete mellan den avlämnande och mottagande verksamheten.
- Staten behöver stimulera till forskning i syfte att minska skillnader i hälsa samt att säkerställa att det finns evidens för den vård och behandling som ges. Det gäller även hjälpmedel.

Tillgänglig och god vård

All hälso- och sjukvård och tandvård ska vara tillgänglig för alla utan avgränsning vad gäller sjukdom, ålder, kön, etnisk tillhörighet, socioekonomi eller patientgrupp. Det innebär att personer med funktionsnedsättning ska ha samma rätt till hälso- och sjukvård samt tandvård som alla andra.

Men det finns exempel på att personer med funktionsnedsättning har sämre tillgång till hälso- och sjukvård än övriga befolkningen, till exempel personer med psykisk funktionsnedsättning. Personer med funktionsnedsättning som blir sjuka blir också undersökta och behandlade i ett senare skede av sjukdomen. Adekvat vård når inte heller alltid personer med psykisk funktionsnedsättning eller personer med utvecklingsstörning som också har en somatisk sjukdom, vilket kan leda till sämre hälsa.

Hälso- och sjukvården bör ha målet att nå personer med funktionsnedsättning inom hela vårdkedjan. De som arbetar inom vården bör vara medvetna om dessa personers livsvillkor och utsatthet, så att de kan erbjuda vård utifrån deras förutsättningar. För att göra hälso- och sjukvård samt tandvård mer tillgänglig och underlätta delaktighet för personer med funktionsnedsättning behövs både nya, anpassade arbetssätt och en utveckling av e-hälsa.

Hjälpmedel

Hjälpmedel ökar självständigheten, tryggheten och delaktigheten för många barn, unga och vuxna med funktionsnedsättning. Hjälpmedel bidrar till goda uppväxtvillkor för barn och unga och stärker deras möjligheter att utvecklas till självständiga individer. De minskar också behovet av annat personligt stöd.

Inom hjälpmedelsområdet har den tekniska och digitala utvecklingen inneburit ett breddat och mer tillgängligt utbud. De olika typer av kognitivt stöd som har utvecklats under senare år har inneburit förbättringar i vardagen för många personer med kognitiva funktionsnedsättningar.

Övergångar och samordning

För hälso- och sjukvården och dess specialistverksamheter är övergången mellan barn-, ungdoms- och vuxenvård ofta en utmaning när det gäller kontinuitet och kvalitet. Många verksamheter är organiserade efter åldersgränser och för att skapa bryggor mellan dem behövs ett gemensamt fokus, samarbete och samordning.

Individuella stöd

Positioner

SKL anser att:

- Det är positivt att individuella stöd till personer med funktionsnedsättning utvecklas mot att bli mer flexibla och anpassade efter varje individs behov.
- Det är angeläget att barn, unga och vuxna får komma till tals och att barnperspektivet stärks i ärenden som rör individuella stöd.
- Anhörigstöd och stöd kopplat till föräldraskap behöver uppmärksammas och utvecklas. Det gäller såväl stöd till föräldrar med funktionsnedsättning som stöd till barn till en förälder med funktionsnedsättning. Det gäller även stöd till syskon och närstående.
- Samverkan och samordning mellan kommuner, landsting, regioner och andra myndigheter behöver stärkas inom flera områden och nivåer för att förbättra stödet till barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning och deras familjer. Den samordning som idag belastar vårdnadshavare och närstående behöver minska.
- Alla som tar myndighetsbeslut inom förskola, skola, färdtjänst, bostadsanpassning samt Kriminalvården, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan ska omfattas av skyldigheten att ta initiativ till samordnad individuell plan (SIP) som finns i socialtjänstlagen (2001:453), lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade och hälso- och sjukvårdslagen (2017:30).
- Kommuner, landsting och regioner behöver utveckla arbetet med evidensbaserad praktik och staten behöver bidra med finansiering av den regionala stödstrukturen som främjar sådan kunskapsutveckling.
- Staten ska göra det möjligt att samla in och tillhandahålla individbaserad nationell statistik för att öka kunskapen och stärka kvaliteten inom socialtjänsten.
- En statlig kompetenssatsning för medarbetare inom kommuner, landsting och regioner som arbetar med individuella stöd är angelägen och nödvändig.
- Staten ska ta över hela ansvaret för personlig assistans och vara ensam huvudman.

- Staten ska kompensera kommuner, landsting och regioner till fullo för ökade kostnader till följd av Försäkringskassans nya praxis när det gäller egenvård och personlig assistans.
- Regeringen ska utreda alternativ till personlig assistans för personer som enbart har behov av hjälp med egenvård.
- Staten ska ta över sjuklöneansvaret för personlig assistans enligt Socialförsäkringsbalken (2010:110).

Anpassat och flexibelt stöd

Många personer med funktionsnedsättningar behöver inte något individuellt stöd. För andra är individuella stöd helt avgörande för deras möjligheter att delta i samhällslivet på samma villkor som andra. Det är därför viktigt att stödet utformas utifrån varje individs vilja och behov samt stärker varje persons delaktighet och tilltro till den egna förmågan.

Information och att komma till tals

Rätten att komma till tals, framföra sina åsikter och påverka sitt eget liv är en viktig princip vid individuella stöd. Det är viktigt att barn, unga och vuxna blir delaktiga och respekterade utifrån sina egna behov och intressen samt den personliga integriteten. All information ska vara anpassad till mognad, språk och funktionsnedsättning och den som ger informationen måste förvissa sig om att individen har förstått.

Föräldraskap syskon anhöriga och närstående

Anhörigstöd kan vara många olika insatser som direkt eller indirekt riktar sig till den som ger stöd eller vård till en närstående. Det kan också vara stöd till syskon. Anhörigstödet ska underlätta den anhöriges vardag – fysiskt, psykiskt och socialt. Stödet ska bidra till en ökad livskvalité och välbefinnande för hela familjen. För föräldrar med funktionsnedsättning och för barn till föräldrar med funktionsnedsättning bidrar olika stödinsatser till ökad kunskap och bättre möjligheter att hantera olika situationer samt minskar stress och andra påfrestningar.

Samverkan och samordning

Kunskap om verktyg och arbetssätt som utgår från individens behov underlättar samverkan och samordning. Sådan kunskap behöver spridas av Socialstyrelsen och tillvaratas av kommuner, landsting och regioner. Det finns stora möjligheter att underlätta samordning genom digitalisering vilket också kan avlasta vårdnadshavare.

Samordnad planering

Samordnad individuell plan (SIP) är viktigt för att samordna stödinsatser tillsammans med den enskilde. Alla som upptäcker behov av samordning ska kalla till SIP oavsett om det är inom kommun, landsting eller region. Det skulle underlätta om SIP lagstadgades så att även förskola, skola, färdtjänst, bostadsanpassning, Kriminalvården, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan omfattas.

Evidensbaserad praktik

Den regionala stödstrukturen är viktig i arbetet med kunskapsutveckling, systematisk uppföljning, analys och implementering av ny kunskap.⁸ För denna stödstruktur ska bli hållbar och långsiktigt behöver staten bidra till finansieringen.

Eftersom det inte är möjligt att samla in känsliga personuppgifter från kommunernas socialregister till den nationella statistiken går det inte att följa utveckling över tid eller utvärdera insatsers resultat på nationell nivå. Detta medför bristfällig kunskap om resultaten av socialtjänstens insatser.

Nationell kompetenssatsning

Rätt kompetens behövs för att arbeta med individuella stöd till personer med funktionsnedsättning. Det är därför viktigt för att upprätthålla arbetets kvalitet och attraktivitet. Gymnasieskolan, vuxenutbildningen och Yrkeshögskolan är viktiga utbildningsvägar för både grundutbildning och vidareutbildning. Utvecklingen inom individuella stöd ställer i dag andra krav på personalens kompetens än tidigare. För att möta behovet av kompetensutveckling behövs en nationell satsning som motsvarar äldreomsorgens tidigare satsningar. Kunskap om mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck med avseende på personer med funktionsnedsättningar behövs i utbildningar av såväl befintlig personal som i grundutbildningar.

Ansvar och kostnader för personlig assistans

Huvudmannaskapet för personlig assistans är delat mellan kommun och Försäkringskassan. Om en individs grundläggande behov i genomsnitt överstiger 20 timmar per vecka beviljas assistansersättning enligt socialförsäkringsbalken (2010:110) av Försäkringskassan. Kommunen svarar dock alltid för de 20 första timmarna i veckan. Om de grundläggande behoven i genomsnitt understiger 20 timmar per vecka har kommunen hela ansvaret för insatsen.

⁸ Utifrån det arbete som bedrivits enligt överenskommelsen om stöd till utveckling av evidensbaserad socialtjänst mellan Regeringen och SKL finns en etablerad struktur för kunskapsutveckling inom socialtjänsten.

SKL menar att staten ska vara ensam huvudman för personlig assistans. Ställningstagandet bygger på kostnadsutvecklingen för insatsen och de många nackdelar som finns med nuvarande dubbla huvudmannaskap: otydlighet för brukaren kring ansvarsfördelningen, dubbel handläggning, dubbla processer i förvaltningsdomstolarna och risk för kostnadsövertalningar.

Domar från Högsta förvaltningsdomstolen har medfört väsentligt ökade kostnader för kommuner, landsting och regioner – och minskade kostnader för staten. För personer som förlorar sin personliga assistans på grund av att de enbart haft behov av hjälp med egenvård uppstår problem som grundar sig i lagstiftningens ramar. Egenvård ska enligt Socialstyrelsens föreskrifter omprövas om förutsättningarna ändras, vilket de gör om assistansen dras in. I vissa fall övergår då åtgärden till att bli hälso- och sjukvård, inte sällan en form som kommuner saknar befogenhet att bedriva.

De nuvarande reglerna kring personlig assistans har lett till problem vad gäller kommunernas ansvar för merkostnader för sjuklön hos privata utförare. Flera utredningsförslag om att lägga in kostnaden för sjuklönen i schablonersättningen har inte genomförts. Förutom att sjuklöneansvaret är administrativt betungande kan det också leda till att privata arbetsgivare saknar incitament att motverka hög sjukfrånvaro.

Utbildning och livslångt lärande

Positioner

SKL anser att:

- Förskola och skola bör utveckla inkluderande lärmiljöer som kan möta behoven hos barn och elever med olika funktionsnedsättningar. Särskiljande undervisningslösningar bör endast vara ett sista alternativ när den ordinarie verksamheten inte kan ge det stöd som barnet eller eleven behöver.
- Det är positivt att flexibiliteten mellan olika skolformer ökar. Det skapar bättre möjligheter för skolhuvudmännen att erbjuda en individuellt anpassad utbildning som ger eleverna möjlighet att utvecklas så långt som möjligt.
- Staten bör i samverkan med SKL, kommuner, landsting och regioner stödja försöksverksamhet i syfte att pröva och utveckla förskola och skola som arenor för tidiga och samordnade insatser för elever med funktionsnedsättning.
- Övergångar mellan stadier, skolor och skolformer behöver samordnas bättre för att säkra undervisningens kvalitet och kontinuitet i anpassningar och särskilt stöd för elever med funktionsnedsättning. Det kräver utvecklade rutiner och samarbete mellan pedagoger, skolenheter och skolhuvudmän.
- Det är angeläget att ta tillvara den digitala utvecklingen inom skolan som en möjlighet till inkluderande lärmiljöer och ökad delaktighet för elever med funktionsnedsättning.
- Elever som fullföljer sin skolgång i gymnasiesärskolan bör erbjudas större möjligheter till livslångt lärande och arbete genom eftergymnasial utbildning och tillhörande studiefinansiering.
- Staten behöver i högre grad beakta målgruppen för särskild utbildning för vuxna när man bereder möjligheter till stöd för personer som har kort utbildningsbakgrund och står långt ifrån arbetsmarknaden.
- Grundutbildningar till lärare och förskollärare behöver ge studenterna kunskaper om att möta barn och elever med olika behov som bland annat kan bero på funktionsnedsättning.

- Det bör utbildas fler personer inom de yrkesgrupper som behövs för att skolan ska kunna ge elever med funktionsnedsättning ett bra stöd i lärandet och skolsituationen.
- Skolmyndigheternas kunskapsstöd behöver utvecklas för att möta huvudmännens, skolornas och personalens behov.

En skola för alla

Som skolhuvudmän är kommuner skyldiga att ge alla elever en god utbildning så att varje individ utvecklas så långt som möjligt. Skolor och förskolor är skyldiga att genomföra åtgärder för att verksamheten ska vara tillgänglig för barn och elever med funktionsnedsättning. Åtgärderna gäller såväl skolmiljöer som undervisning.

Inkluderande lärmiljöer

Elever som behöver stöd har historiskt sett placerats i särskilda undervisningsgrupper eller nivågrupperats under sin skolgång. Inkluderande lärmiljöer behöver utvecklas för att skapa en skola för alla som bättre möter elevers olika behov av stöd och utmaningar.⁹

Elevhälsan ska stödja elevers utveckling mot utbildningens mål och främst arbeta hälsofrämjande och förebyggande. Samarbetet mellan lärarna och elevhälsans personal är centralt för att utveckla inkluderande lärmiljöer. Samarbetet mellan elevhälsan och fritidshemmet är också viktigt för att ge eleverna goda förutsättningar att vara delaktiga under hela skoldagen.

Förskola och skola som arena för tidiga och samordnade insatser

Förskola och skola utgör en stor del av vardagen för barn och ungdomar. Det ger personalen stora möjligheter att tidigt upptäcka behov och ge insatser till elever med funktionsnedsättningar. Genom att utveckla och samordna insatser mellan skola, hälso- och sjukvård och socialtjänst kan fler barn och unga med funktionsnedsättningar få stöd och hjälp efter behov.

Övergångar mellan stadier, skolor och skolformer

Vid övergångar mellan stadier, skolor och skolformer är det angeläget att information och särskilt stöd följer med eleven. För att säkerställa kvalitet och kontinuitet behövs rutiner för kunskapsöverföring och samarbete mellan pedagoger, skolenheter och skolhuvudmän.

⁹ Se även Olika är normen - Att skapa inkluderande lärmiljöer i skolan (SKL, 2017)

Flexibilitet mellan skolformer

De senaste årens reformer av grundsärskola, gymnasiesärskola och specialskola har inneburit större flexibilitet mellan olika skolformer. Det innebär att eleverna erbjuds ökad valfrihet och möjlighet att gå i en skola nära hemmet. Utifrån varje barns bästa är det värdefullt om det finns flera alternativ att välja mellan.

Digitalisering och ny teknik

Ny teknik och digitalisering påverkar elevernas behov och kan bidra med nya pedagogiska metoder och lösningar. Digitala hjälpmedel och arbetssätt är viktiga för att skapa inkluderande lärmiljöer.

Mer kunskap och kompetens

Förskolans och skolans personal behöver ökad kunskap om hur de kan stödja elever med funktionsnedsättningar i förskolan, grund- och gymnasieskolan samt motsvarande skolformer. Såväl nationella som lokala kunskapsstöd behöver utvecklas och tas tillvara. Bristen på speciallärare, specialpedagoger, skolpsykologer och logopedier är viktig att undanröja. Bristen på behöriga lärare är särskilt påtaglig inom grundsärskolan och gymnasiesärskolan.

Skola till arbete

Både skolan och Arbetsförmedlingen behöver fortsätta att utveckla stöd och metoder för att underlätta övergången från skola till arbete. I detta sammanhang behöver elever från gymnasiesärskolan och elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar särskilt uppmärksammas. Elever som avslutat gymnasiesärskolan bör även erbjudas större möjligheter till fortsatt lärande inklusive studiestöd. Personer som tillhör målgruppen för särskild utbildning för vuxna behöver ökade möjligheter att ta del av utbildning och stöd i syfte att främja deras tillträde till arbetsmarknaden och delaktighet i samhället.

Arbete och egen försörjning

Positioner

SKL anser att:

- Ett hållbart och inkluderande arbetsliv är viktigt för att skapa varaktiga anställningar. I ett sådant arbetsliv samspelar kompetensförsörjning och arbetsmarknadsåtgärder.
- Kommuner, landsting och regioner ska arbeta för större mångfald och bredd i sin rekrytering.
- Arbetsgivare ska kunna lita på att olika stödformer för personer med funktionsnedsättning fungerar på längre sikt.
- Enskilda som behöver stöd från flera myndigheter, kommuner, landsting och regioner, för att få och kunna behålla ett arbete ska få samordnade insatser. Dessa insatser ska pågå så länge som det behövs.
- Den finansiella samordningen, FINSAM, ska fortsätta att utvecklas och visa på möjligheten till ökad kvalitet för den enskilda individen och vara resurseffektivt för de aktörer som samverkar.
- Kommunerna behöver utveckla möjligheterna till övergång från biståndsbedömd sysselsättning till praktik och arbete. Detta arbete bör ske tillsammans med Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan.
- Det behövs ökade möjligheter att ta med sig arbetshjälpmedel från skola till arbetsliv, vilket skulle underlätta övergången.
- Arbetshjälpmedel behöver hanteras av en myndighet för att förenkla handläggning och koncentrera kompetensen.
- Lönebidragets högsta nivå behöver fortsätta att höjas för att det ska följa med löneutvecklingen.
- Staten behöver avsätta resurser för att följa och utvärdera arbetsmarknadspolitiska satsningar. Det gäller både ur individ-, organisations- och strukturperspektiv.

Hållbart och inkluderande arbetsliv

Personer med funktionsnedsättning är en viktig resurs både i samhället och på arbetsmarknaden. Kompetensen hos alla behövs. Kvinnors svagare ställning på arbetsmarknaden gäller även kvinnor och män med funktionsnedsättning.

Arbetsmarknadspolitiken bör fokusera på att minska denna skillnad mellan män och kvinnor.

Många personer med funktionsnedsättning har ingen nedsatt arbetsförmåga. Men de personer som behöver stöd och anpassning måste ges bättre möjligheter att vara en resurs i arbetslivet. Det gäller även personer inom daglig verksamhet.

Se kompetensen

En attraktiv arbetsgivare behöver göra arbetsplatsen tillgänglig för alla. Attityder och bemötande på arbetsplatsen har stor betydelse för en hållbar anställning. Negativa föreställningar och förhållningssätt till personer med funktionsnedsättningar gör att deras prestationer värderas och kategoriseras utifrån oförmågor snarare än förmågor. Arbetsgivare behöver arbeta aktivt för att reducera sådana och andra strukturella hinder. En väl fungerande arbetsplats med god arbetsmiljö möjliggör arbete för fler.

Arbete ger människor möjlighet att utveckla sin fulla potential och en egen försörjning. Kommuner, landsting och regioner behöver tillvarata olikheter och i varje anställningssituation ha fokus på kompetens och kvalifikationer för det aktuella arbetet. Funktionsnedsättning får inte stå i vägen för en rättvis bedömning av den sökandes kvalifikationer. I de fall arbetsförmågan är nedsatt behöver arbetsgivarna känna sig trygga med att de kan lita på att stödformerna fungerar på längre sikt. Taket för lönebidraget behöver kontinuerligt höjas för att följa löneutvecklingen.

Att få och behålla ett arbete

Kommunerna tar ett stort ansvar för att motverka utanförskap och arbetslöshet. Samtidigt finns det en målkonflikt mellan olika aktörers uppdrag och det saknas en gemensam målsättning utifrån individens behov. En konsekvens är att ansvarsfrågan tenderar att skjutas mellan olika aktörer, till exempel mellan kommun, landsting/region, Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen. Långsiktigt måste fler få och behålla ett arbete och därmed en egen försörjning. Den finansiella samordningen, FINSAM, är en modell för samverkan som kan bidra till ökad kvalitet för personer som är i behov av stöd från flera aktörer.

Övergång från sysselsättning till arbete

Daglig verksamhet och dagverksamhet för personer med funktionsnedsättning ökar. Insatserna ger möjlighet till en aktiv vardag men ökningen kan också vara ett tecken på att det är svårare att ta sig in på arbetsmarknaden. Det är därför angeläget att pröva nya metoder och arbetssätt för att fler inom daglig verksamhet och dagverksamhet ska få möjlighet att stärka sin anknytning till arbetsmarknaden. Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och kommunerna måste arbeta aktivt med detta.

Arbetsplatsens utformning

Arbetsplatser behöver planeras, organiseras och utformas för en fysisk och psykosocial arbetsmiljö som passar alla. Tjänster behöver designas på ett sätt som möjliggör för fler att bidra med sin kompetens. Den nya tekniken erbjuder nya och bättre möjligheter att utjämna skillnader i anställdas funktionsförmåga.

En myndighet bör ha ansvaret för arbetshjälpmedel för att förenkla handläggning och koncentrera kompetensen hos dem som arbetar med handläggningen.

Övergången mellan skola arbetsliv skulle underlättas om hjälpmedel från skoltiden kan följa med individen in i arbetslivet. En dialog om att ta med sig arbetshjälpmedlen skulle kunna underlätta Arbetsförmedlingens uppdrag att ha kontakt med vissa unga med funktionsnedsättning redan under utbildningstiden.

Kultur idrott och fritid

Positioner

SKL anser att:

- Fler kommuner behöver ha uppföljningsbara mål inom kultur idrott och fritid när det gäller tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning.
- Samverkan mellan kommun och föreningsliv behöver utvecklas för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att kontinuerligt kunna delta i kultur-, idrotts- och fritidsaktiviteter.
- Kommuner bör aktivt verka för att barn och unga med funktionsnedsättning ges jämlik möjlighet att delta i kulturskolans verksamhet.
- Staten ska följa upp sina egna mål för stöd och anslagsgivning inom kultur- och idrottsområdet med bäring på personer med funktionsnedsättning.
- Staten bör satsa på kunskaphöjande insatser för kulturskolorna när det gäller att skapa tillgängliga verksamheter, inkluderande lärmiljöer och anpassningar efter särskilda behov.
- Staten bör ta ett ökat ansvar för att forskning kring arbete med barn med särskilda behov kommer kulturskolorna till del.

Fritid för alla

På fritiden stärker och utvecklar barn, unga och vuxna sin identitet, bygger sociala nätverk och förbättrar sin fysiska och psykiska hälsa. På fritiden sker både informellt och icke-formellt lärande. Fritiden kan också spela en viktig roll för habilitering.

Tillgängligheten till fritidsaktiviteter är begränsad och kan förbättras. Barn och unga med funktionsnedsättning motionerar mindre än andra. Generellt gäller också att unga med funktionsnedsättning är mindre delaktiga i föreningar än andra unga.

Genom att fastställa mål för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning inom kultur, idrott och andra fritidsaktiviteter uppmärksammar kommuner också brister och beslutar om åtgärder för att nå sina mål. Samverkan med föreningslivet är en nyckelfaktor för att skapa kontinuitet i tillgängligheten till kultur-, idrotts- och fritidsaktiviteter för personer med funktionsnedsättning.

Resultatanalys och utveckling av bidragsgivning

Statens bidragsgivning inom kultur och idrott behöver utvärderas mot mål om att öka möjligheten för personer med funktionsnedsättning att delta. I dag har ingen statlig aktör i uppdrag att följa upp dessa mål. En analys av vad som uppnåtts med bidragen behöver ligga till grund för att utveckla dem.

SKL bedömer att en bättre uppföljning och utveckling av de statliga medlens träffsäkerhet skulle förbättra kommuners, landstings och regioners förutsättningar att skapa möjligheter för personer med funktionsnedsättning att delta i fritidsaktiviteter. Det gäller både inom och utanför idrottsföreningarna.

Tillgängliga lokaler och information

Kommuner äger och driver majoriteten av landets kultur-, idrotts- och fritidsanläggningar. Även föreningar är viktiga aktörer på området. För att främja att anläggningarna utvecklas utifrån ett tillgänglighets- och delaktighetsperspektiv behöver staten, kommuner, landsting och regioner och civilsamhället samverka.¹⁰

Fler insatser måste genomföras för att förbättra tillgängligheten till kulturaktiviteter. Drygt hälften av kommunerna informerar i dag på sina webbplatser om möjligheterna till kulturaktiviteter för personer med funktionsnedsättningar.

Ökad kunskap

Kunskap om att arbeta med barn med funktionsnedsättningar, om att skapa tillgängliga verksamheter, inkluderande lärmiljöer och anpassningar efter särskilda behov behöver nå kulturskolorna. Även forskning inom området behöver spridas till kulturskolorna. Staten bör främja kunskapsspridning via skolor och Specialpedagogiska skolmyndigheten.

¹⁰ Se även Idrottspolitiskt positionspapper samt positionspapper om Civilsamhället som utvecklingskraft, demokratiaktör och samverkanspartner (SKL)

Funktionshinder och delaktighet

Medborgare i kommuner, landsting och regioner ska behandlas jämlikt. Det betyder att alla har rätt till en god service. För att möjliggöra delaktighet på lika villkor behöver verksamheter inom kommuner, landsting och regioner bidra till att utjämna skillnader i levnadsvillkor. Dit hör att undanröja hinder för personer med funktionsnedsättning.

I detta positionspapper tydliggör Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) sina ställningstaganden för ett samlat nationellt, regionalt och lokalt ansvar för alla människors lika möjligheter. Positionerna berör kommuner, landsting och regioner i uppdraget som samhällsaktör, demokratiaktör, välfärdsaktör – och som arbetsgivare. Dokumentet innehåller också positioner med krav på Regeringen och myndigheter.